

Foto's: C. van Bruggen, Legermuseum

Het Legermuseum in Delft heeft onlangs een bijzonder koppel zeventiende-eeuwse ivoren pistolen kunnen verwerven. Er zijn op de hele wereld slechts vier vergelijkbare pistolen bekend, waardoor ze tot de absolute top van de Nederlandse zeventiende-eeuwse siervuurwapenkunst kunnen worden gerekend. Naast de Vereniging Rembrandt hebben ook het Ministerie van Defensie, de Mondriaanstichting en een aantal andere fondsen bijgedragen aan de verwerving van de collectie Visser, waartoe de wapens behoorden.

Koppel ivoren pistolen

Jacob Kusters (Wetzlar, Duitsland ca 1615 - 1689 Maastricht)

Legermuseum
Delft

Ca 1650-1675. Ivoor, verguld messing beslag, ijzer, totaallengte: 48,9 respectievelijk 49 cm; looplengte 31,5, respectievelijk 31,6 cm; kaliber 13,2, respectievelijk 13,0 cm.

Inscriptie: *Jacob Kusters a Maestrich* op de slotplaat en *EIN GROSER HELT* en *ZIGT INS FELD* op de middenplaten.

Herkomst: collectie H.L. Visser, daarvoor in bezit van Dr Charles S. Hendricks. Verdere provenance onbekend.

LUXEPRODUCTEN

In de zeventiende eeuw was het exotisme op zijn hoogtepunt. Koloniën werden veroverd en aldaar aangetroffen bijzondere grondstoffen werden over zee geïmporteerd in West-Europa. Meubelen met Cubaans wortelnoten hout, etuis van Aziatische roggenhuid, tabaksdozen van schildpadfineer en Chinees porselein behoorden tot de inboedel van ieder welgesteld huishouden. De Republiek der Verenigde Nederlanden speelde uiteraard een grote rol bij de import van luxe producten door de eminente rol die de Verenigde Oost-Indische Compagnie innam in het wereldverkeer. In het kader van dit exotisme moeten we ook kijken naar het spectaculaire koppel pistolen met ivoren lades – het gedeelte van het wapen dat de loop ondersteunt – dat in het derde kwart van de zeventiende eeuw in Maastricht is vervaardigd en dat onlangs door het Legermuseum is verworven. Deze wapens zijn niet gemaakt om mee te vechten, maar dienden veeleer voor uiterlijk vertoon; ze toonden de welvaart aan van de trotse bezitter die zich dergelijke

luxueuze stukken kon veroorloven. Ze behoren tot het topsegment van wat wapenmakers in de zeventiende eeuw konden leveren.

De Republiek was tijdens de zeventiende eeuw een van de belangrijkste Europese centra voor de vervaardiging en verkoop van vuurwapens. Dat de Verenigde Nederlanden, en dan Maastricht in het bijzonder, zo'n grote rol speelden in de vuurwapenfabricage en -handel had een historische achtergrond. Door de langdurige strijd tegen de Spanjaarden en de koloniale veroveringsdrift was er een enorme behoefte aan vuurwapens voor het eigen leger. Ook buitenlandse vorsten en handelaren kregen, geheel volgens de Nederlandse handelsgeest, volop de gelegenheid om soldaten te werven en oorlogsmaterieel in de lage landen aan te schaffen. Zodoende ontstond hier een van de grootste stapelmarkten voor vuurwapens en andere oorlogsbehoeften, waaraan door enkele grote handelaren zoals bijvoorbeeld Louis de Geer en de familie Trip grof geld werd verdiend.

VAKMANSCHAP

Naast oorlogswapens werden ook volop luxere produkten voor een rijke clientèle vervaardigd. Deze wapens waren van een hoge technische kwaliteit en hadden een ontwerp dat zich kenmerkte door ingetogen luxe. Ook werd hierbij vaak geëxperimenteerd met technische noviteiten door de wapens te voorzien van meerdere lopen of door ze uit te rusten met mechanismes zodat ze van achteren

konden worden geladen. De Nederlandse vuurwapens waren wereldberoemd door de hoge kwaliteit van het vakmanschap. In vele vorstelijke wapenkamers komen we dan ook Nederlandse zeventiende-eeuwse pistolen en geweren tegen.

Pistolen met ivoren lades – vaak in het kort ook wel aangeduid als *ivoren pistolen* – vormden een aparte klasse binnen het Maastrichtse assortiment. Ze hoorden tot de absolute top qua ivoorsnijkunst, afwerking en techniek. De kolven van de pistolen zijn veelal gesneden in de vorm van hoofden van klassieke krijgers of ramskoppen. Geen verbazingwekkend thema, gezien het classicisme dat in het midden van de zeventiende eeuw hoogtij vierde in de decoratieve kunsten. Omdat grote stukken ivoor kostbaar waren, werden de lades van dergelijke ivoren pistolen meestal uit twee delen vervaardigd. Er zijn slechts zes exemplaren bekend waarbij de kolf en de lade uit één stuk ivoor zijn gesneden.¹ Het aangekochte koppel pistolen valt hier ook onder. Dit, in combinatie met het vergulde beslag, maakt deze pistolen tot de mooiste ivoren pistolen ter wereld.

DETAILS

Als we het koppel pistolen nader beschouwen, zien we dat de lades en kolven van de pistolen van ivoor zijn, evenals de pompstokken die in de lade onder de loop zijn gemonteerd. De lopen zijn octagonaal, naar voren overgaand in een ronde vorm. Ze zijn voorzien van een Duitstalig opschrift. De slotplaat is gesigneerd *Jacob Kusters a Maestrich*. Op het opschrift op de lopen na, zijn de wapens identiek. Het belangrijkste deel van deze pistolen is de kolf. Deze

is voorzien van verfijnd driedimensionaal snijwerk in de vorm van het hoofd van een besnord krijgshaftig manspersoon. Hij draagt een klassiek aandoende helm met veren en draken. De kwaliteit van het snijwerk is zeer hoog en gedetailleerd. Dit blijkt met name uit het verfijnde gezicht en de helmdecoratie, waar de veren en de draken als losse elementen op de helm lijken te zijn geplaatst. Wat ook vermeldenswaardig is bij deze pistolen, is het opschrift op de lopen. Op de vergulde middenband – die tevens dienst doet als richtmiddel – bovenop de lopen staat 'EIN GROSER HELT' 'ZIGT INS FELD' (een grote held gaat ter velde). Dit zou erop kunnen duiden dat de wapens als geschenk aan een "grote held" zijn gegeven of dat ze zijn gedragen door iemand die zichzelf als zodanig zag. Volgens de voormalige eigenaar zouden deze wapens door de Pruisische koning Frederik de Grote (1712-1786) zijn geschonken aan de Duitse veldmaarschalk Graaf Schwerin. Dit is echter tot op heden een onbevestigd verhaal. Mogelijk dat onderzoek in de toekomst hier nog nader uitsluitsel over zou kunnen geven. Overigens was het geen uitzondering dat oudere luxe wapens als geschenk werden gebruikt, in plaats van nieuwe produkten. De hoge kwaliteit maakt de waarde van dergelijke geschenken tijdloos.

Van Jacob Kusters, de man die het wapen heeft gesigeneerd, is weinig bekend. Hij werd rond 1615 geboren in Wetzlar (Duitsland) als Jakob Cüster of Köster en moet in of vlak voor 1651 in Maastricht zijn gaan wonen. Na een actief leven als koopman overleed hij in 1689. Hij was een zeer actief handelaar en werd in 1658 lid van het koopmansgilde. Hoewel meerdere ivoren pistolen van zijn signatuur zijn voorzien, zou hij nooit als (wapen)smid actief zijn; zijn naam moet dan ook veeleer worden gezien als handelaarsnaam, dan als daadwerkelijk signatuur van de vervaardiger. Wie de werkelijke makers van deze wapens waren – de slotmakers en de lopen-smeden – zal onbekend blijven. Over de ivoorsnijder van de Maastrichtse vuurwapens, die vrijwel allemaal van dezelfde hand zijn, is in het verleden wel gespeculeerd, maar zijn identiteit is helaas nog niet boven water gekomen.²

De pistolen zijn een toonbeeld van wat de Nederlandse vuurwapenkunst uit de gouden eeuw vermocht. Door de hoge kwaliteit behoort de nieuwe aanwinst tot de spectaculairste stukken kunstnijverheid binnen de rijkscollectie van het museum. Dit bijzondere koppel pistolen zal vanaf het najaar te zien zijn in de permanente expositie te Delft, waar momenteel gewerkt wordt aan de inrichting van een wapenzaal met ongeveer 700 antieke Nederlandse vuurwapens die zijn verworven van wijlen de heer H.L. Visser. Door deze aanwinst heeft het museum in één klap een unieke collectie antieke wapens verworven waarmee zij nu behoort tot de top vijf van de wereld op dit gebied ♦

Matthieu Willemsen

Conservator vuurwapens, Legermuseum

Noten:

1. De andere vier vergelijkbare exemplaren met een eendelige lade bevinden zich de collectie van het Rijksmuseum (vervaardigd door Jean Louroux, Maastricht ca 1665, inventarisnummer NG 2002-2002-23-193) en in het Legermuseum (vervaardigd door Leonard Cleuter, Maastricht ca 1665, inventarisnummer 018948). Het hier besproken koppel werd eerder tentoongesteld in de Royal Armouries, H.M. Tower of London, van september 1988 tot 1996.
2. Zie: A. Hoff, *Dutch Firearms*, London 1978, pp. 220 en 221; E.H. van As, 'Christoph Maucher, ivoorsnijder', in: *Wapenfeiten* 1 (2005), p. 8.